

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Gemeentehuis van Vlezenbeek in Sint-Pieters-Leeuw

monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Gemeentehuis van Vlezenbeek, Sint-Pieters-Leeuw (Vlezenbeek),
Gemeenteplein 1 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23077/104.1

Joeri Mertens

25/05/2018

INHOUDSTAFEL

1.	Thema gemeentehuizen	4
1.1.	Vlaamse Rand	5
1.2.	Gemeentehuizen	5
1.2.1.	Terminologie	5
1.2.2.	Historiek	6
1.3.	Selectie.....	10
1.4.	Bibliografie	11
2.	Beschrijvend gedeelte	11
2.1.	Situering	11
2.2.	Historisch overzicht	12
2.2.1.	Bouw en renovatie	12
2.2.2.	Architect Courtens.....	12
2.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	14
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	16
3.	Evaluerend gedeelte	16
3.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	16
3.2.	Motivering van het type bescherming.....	17
3.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	18
3.4.	Juridische toestand.....	18
3.4.1.	Onroerend Erfgoed:	18
3.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	18
4.	Beheersvisie	18
4.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	18
4.1.1.	Beheersdoelstellingen beschermd monument (gebouw)	19
4.1.2.	Beheersdoelstellingen beschermd monument (omgevingsaanleg).....	19
4.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	19
4.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	20
5.	Bronnen	21
6.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	21
6.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	21
6.2.	Fotobijlage	21
6.3.	Documentatie	21

1. THEMA GEMEENTEHUIZEN

In de beleidsbrief 2017 voorziet minister Bourgeois onder initiatief 13 het verder inventariseren en opstellen van beschermingsvoorstellen in hanteerbare deelpakketten. Daarbij wordt de Vlaamse Rand genoemd als initiatief volgend op de lopende herinventarisatie. Dit dossier behoort tot de thematisch-geografische bescherming 'Gemeentehuizen in de Vlaamse Rand'.

Er zijn verschillende boeken gepubliceerd over stad- en gemeentehuizen. Ze zijn generalistisch opgevat of behandelen een specifieke gemeente, regio of provincie. De Inventaris van het Onroerend Erfgoed biedt het beste overzicht van gemeentehuizen in Vlaanderen, ook al werden daar niet alle gemeentehuizen opgenomen. In de oudste inventarissen ontbreken vooral de plattelandsgemeentehuizen en de gemeentehuizen opgetrokken na 1830. Er werden 541 gemeentehuizen en voormalige gemeentehuizen opgenomen.

Na het desktoponderzoek waarbij de Inventaris van het onroerend erfgoed en de literatuur werden doorgenomen en aanvullende exterieuronderzoeken in de Vlaamse Rand werden uitgevoerd, werden acht gemeentehuizen verder onderzocht op hun beschermenswaardigheid. Na een plaatsbezoek van het interieur wordt de lijst van gemeentehuizen voor de Vlaamse Rand vervolledigd met 3 bijkomende monumentenbeschermingen:

- Beersel (Dworp), Alsebergsesteenweg 612
- Sint-Pieters-Leeuw (Vlezenbeek), Gemeenteplein 1
- Vilvoorde (Vilvoorde), Grote Markt zonder nummer

Volgende gemeentehuizen werden verder onderzocht na het desktoponderzoek doch niet geselecteerd voor bescherming:

- Asse (Asse), eclectisch gemeentehuis van architect L. Spaak uit 1861-1864. Beeldbepalend gelegen aan de Markt, interieur sterk gerenoveerd.
- Dilbeek (Itterbeek), neoclassicistisch gemeentehuis omstreeks 1868, gelegen aan een straat. Interessante opdeling tussen gemeentehuis op de verhoogde gelijkvloerse verdieping en een conciërgewoning in het souterrain, sterk verwaarloosd.
- Grimbergen (Beigem) typisch eclectisch plattelandsgemeentehuis van architect L. Spaak uit 1865, gelegen aan een straat met een voorplein. Momenteel geïntegreerd in de gemeenteschool. Intern sterk verbouwd.
- Linkebeek (Linkebeek), eclectisch gemeentehuis van architect Hansotte, omstreeks 1868. Combinatie van een gemeentehuis en aanpalend schooltje. Intern volledig verbouwd.
- Machelen (Diegem), neoclassicistisch gemeentehuis van architect L. Spaak, uit 1854. Gelegen in een hoek van het gemeenteplein, ervan gescheiden door een straat. Aansluitend een nieuwbouw gemeenschapscentrum. Eenvoudig interieur dat sterk gerenoveerd werd.
- Sint-Pieters-Leeuw (Sint-Pieters-Leeuw), neoclassicistisch gemeentehuis ontworpen door architect Cordemans omstreeks 1850. Volledig heringericht als bibliotheek met verregaande verbouwingen.
- Zaventem (Zaventem), eclectisch gemeentehuis uit 1866. Gelegen langs een straat. Aanpalend schooltje geïntegreerd bij het gemeentehuis. Intern sterk verbouwd.

1.1. Vlaamse Rand

In 1830 telde België 2739 gemeenten. Sinds de fusie van de gemeenten in 1975 bleven daarvan nog 589 gemeenten over, waarvan er 308 in Vlaanderen gelegen zijn. In heel Vlaanderen zijn momenteel 157 stad- en gemeentehuizen beschermd.

Negentien gemeenten vormen samen de Vlaamse Rand. In totaal zijn er in de Vlaamse Rand 50 deelgemeenten met elk een gemeentehuis. Vierenveertig gemeentehuizen werden opgenomen in dit onderzoek, waarvan er op 1 januari 2017 negen een vorm van bescherming genoten (één als landschap, acht als dorpsgezicht)¹.

- Asse (Bekkerzeel), Notelaarstraat 6, 1869, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 2002
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76778>
- Asse (Mollem), Dorp 1, 1863, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 1980
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76807>
- Beersel (Aalsemberg), Oude Poststraat 3-5, 1849, neoclassicistisch, L. Spaak, dorpsgezicht 2004
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304538>
- Dilbeek (Groot-Bijgaarden), Isidoor Van Beverenstraat 20, 1865, landschap 1955.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38980>
- Dilbeek (Sint-Ulriks-Kapelle), Kerkstraat 3, 1869, neoclassicisme, dorpsgezicht 1980.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39067>
- Tervuren (Vossem), Dorpsplein 1, 1863, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 1981
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300622>
- Tervuren (Vossem), Dorpsstraat 36-38, 1913, neotraditioneel, E. Martin, dorpsgezicht 1981
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300627>
- Tervuren (Tervuren), Brusselsesteenweg 6, 19de-eeuw, dorpsgezicht 1989
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/216870>
- Zaventem (Sterrebeek), Dorp 26-30, 1849, Voyer, dorpsgezicht 2001
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40940>

1.2. Gemeentehuizen

1.2.1. Terminologie

Verschillende begrippen worden soms door elkaar gebruikt:

Schepenhuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed *'een locatie waar de schepenbank haar vergadering hield. In de middeleeuwen gebeurde dit voornamelijk in openlucht. Vanaf de 13de eeuw werden ook stenen gebouwen opgericht (vaak in samenhang met een belfort) waarin de schepenen konden samenkomen. Schepenhuisen zijn de voorlopers van de latere gemeente- en stadhuizen'*.² In de Vlaamse Rand werden geen schepenhuisen geregistreerd dus deze term wordt verder niet gehanteerd.

Stadhuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed *'een gebouw waarin het bestuur en doorgaans de administratie van een stad is ondergebracht en waar zich de raadszalen en het kantoor van de burgemeester bevinden'*.³ In historische context slaat stadhuis op elk pand dat gebruikt werd door de schepenen van vrije steden. Zij voorzien in het dagelijkse administratief bestuur en hebben hoge juridische bevoegdheid. Het stadhuis is de enige opvolger van het schepenhuis en wordt enkel toegepast bij steden.

¹ Het beschermde 'gemeentehuis' in Groot-Bijgaarden wordt hier niet als gemeentehuis meegeteld omdat het niet als dusdanig gebouwd werd en pas na zijn reconstructie in de jaren 1930 die functie kreeg.

² <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/376>

³ <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/402>

Enkel het stadhuis van Vilvoorde, als enige stad in het onderzochte gebied, komt in aanmerking voor deze categorie.

Gemeentehuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed 'een gebouw waarin het bestuur en (doorgaans) de administratie van een gemeente is ondergebracht en waar zich de raadszalen en het kantoor van de burgemeester bevinden'.⁴ Het type bestaat sinds Franse Revolutie en biedt plaats aan de Gemeenteraad en het College van burgemeester en schepenen. Deze term wordt echter ook overkoepelend gebruikt voor alle schepenhuisen, wethuisen, gemeente- en stadhuizen. In dit dossier zal de term op deze laatste manier gehanteerd worden.

1.2.2. Historiek

1.2.2.1. tijdens het Ancien Régime⁵

Schepenhuisen

Het fenomeen 'Schepenhuis' is het resultaat van het ontstaan van een burgerlijke macht naast de oudere adellijke macht in de feodale middeleeuwen. Die opkomende burgerlijke macht, gesteund op een bloeiende handelseconomie, zal aanvankelijk de heer steunen in de poging de 'portus' te verdedigen. Al snel evolueert deze inzet naar een organisatie van de portusgemeenschap op zich. Het economische belang van de handelaars deed de drang naar eigenbestuur groeien en liet een politiek besef ontstaan. Naast een medestander van de heer werd de portus een concurrent die streefde naar grotere autonomie (vrijheden) in ruil voor zijn steun aan de heersende adellijke elite. Een portus die vrijheden verkreeg noemde zich 'een gemeente'. Tot die vrijheden, die vastgelegd werden in een charter, behoorden het voorrecht op zelfbestuur, rechtspraak, verdediging en ontheffing van de herendienst. Onder het motto 'stadslucht maakt vrij' onderscheidde men zich van het omringende feodaal georganiseerde platteland. Hoei werd de eerste stad van België die een stadscharter kreeg in 1066 omwille van zijn financiële steun aan de prins-bisschop van Luik. De meeste Belgische steden moesten wachten tot de 12de, 13de of 14de eeuw (Geraardsbergen 1068, Gent ca 1100, Doornik 1187, Oudenaarde 1189, Vilvoorde 1192, Hoogstraten 1210, Geldenaken 1211, Zoutleeuw 1213, Dendermonde 1233, Eeklo 1240, Ronse 1240, Sint-Niklaas 1241, Ninove 1339).

De nieuwe politieke macht had een vergaderruimte nodig. Aanvankelijk werd die gevonden in de markthallen maar door de toename aan bevoegdheden en administratie (professionele schrijvers in stadsdienst) werden deze ingeruild voor panden die specifiek voor deze nieuwe stedelijke functie opgetrokken werden: het 'gemeen-huis' of schepenhuis. Het Oude Schepenhuis van Aalst, opgetrokken in 1225, wordt met zijn romaanse kern beschouwd als het oudste nog bestaande schepenhuis van de voormalige Nederlanden. Volwaardige schepenhuisen lijken echter pas vanaf de 14de-15de eeuw uit de markthal te zijn ontwikkeld. Wellicht wilden de steden hun macht en prestige ten opzichte van het groeiende centrale bestuur benadrukken door het optrekken van schepenhuisen, soms in combinatie met een belfort.

⁴ <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/158>

⁵ Er werd geput uit volgende bronnen:

Delmelle J. 1975: *Stadhuisen en gemeentehuisen van België*, Nieuwe gidsen 5, Brussel /Paris.

Devos P. 1982: *De gemeentehuisen van Oost-Vlaanderen* (2dln), Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, Gent.

Devos P. 1995: *Van belfort naar administratief centrum*, onuitgegeven document provincie Oost-Vlaanderen.

Pevsner N. 1976: *A history of building types*, Princeton.

S.N. 1975: *Kathedralen en stadhuizen 1975, Europees jaar voor het bouwkundig erfgoed*, Brussel.

Van Loo A. 2003: *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen.

Stijl en typologie

Omwille van die representatieve functie was er vanaf het prille begin een grote aandacht voor een kwalitatief hoogstaande afwerking van de gevels. Stilistisch volgt de architectuur de smaak van de tijd.

Een echt typische plattegrond en opstand voor een schepenhuis werd nooit ontwikkeld. Elementen uit de militaire en paleisarchitectuur werden met elkaar vermengd: aanleg in de breedte, kantelen, torentjes, bordes- en statietrappen, rijke interieuraankleding, ... Eveneens werden de schepenhuisen voorzien van een balkon, oorspronkelijk om de heer te eren maar ook om de verordeningen af te roepen.

Intern bestaan de eerste schepenhuisen meestal uit een gemeenschappelijke hal, een altaar, soms een kapel en een feestzaal, een vergaderzaal voor de schepenen en een rechtszaal, een eetkamer en keuken. Lokalen voor de administratie schijnen veelal te ontbreken of worden in een latere fase ingericht wat wijst op de in oorsprong puur ceremoniële functie van het schepenhuis.

Gezien de grote stedelijke bloei in de 14de en 15de eeuw werden de eerste stedelijke schepenhuisen in gotische stijl gebouwd (Gent 1482-1518, Leuven 1439-1469, Oudenaarde 1526-30, Zoutleeuw 1530-1538). Mogelijk als gevolg van het versterkte centrale bestuur werden vanaf de 16de eeuw steeds minder nieuwe schepenhuisen opgetrokken. De meeste waren vervangende nieuwbouwen van schepenhuisen die door calamiteiten beschadigd of bouwvallig waren: Antwerpen (1561-64), Halle (1616), Peer (1637), Borgloon (1668-1680), Blankenberge (1680), Diest (1724), Lokeren (1761), Roeselare (1769), ...

Het Wethuis voor het Vlaamse platteland.

Van oudsher kwam een lokale niet-stedelijke gemeenschap samen bij een schepenbank in open lucht onder een luifel of zelfs in de kerk. De oudste bewaarde landelijke wethuisen (een term die blijkbaar enkel in het Graafschap Vlaanderen voorkwam) dateren uit de 16de eeuw en werden opgetrokken in traditionele bak- en zandsteenstijl (Haasdonk 1578). Net als de schepenhuisen volgden de wethuisen de wijzigende architecturale smaak en er werden onder andere ook barokgebouwen opgetrokken (Wichelen 1682). Het wethuis bleef echter een uitzondering op het platteland. Er werd vooral vergaderd in herbergen en cafés.

1.2.2.2. Na de Franse Revolutie: geboorte van het gemeentehuis

Geschiedenis

De Franse Revolutie luidde een nieuw tijdperk in. Oude rechten en vrijheden vervielen en een nieuw democratisch bestel werd geboren. Sinds het Franse bestuur bleef de gemeente als alleenheerser op het lokale vlak over.⁶ Het waren vooral de steden die geschikte gebouwen hadden om hun nieuwe administratie in onder te brengen. De kleine gemeenten moesten het stellen met een kamer in het huis van de burgemeester of een herberg.

Wanneer de Belgische overheid in 1836 een gemeentewet uitvaardigt, is daarin geen sprake over de huisvesting van de gemeentendiensten. Het wettelijk verankeren van het idee 'gemeente' in 1836 zorgde wel voor een stijgend bewustzijn bij lokale besturen. Dat werd versterkt door de steeds groeiende bevoegdheden. Niet alleen was er een grotere vertegenwoordiging van burgers waardoor een gemeenteraadzaal nodig was, een huwelijk werd ook een burgerlijk feit waarvoor ook een trouwzaal nodig werd. Het idee van de

⁶ MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B., VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 69.

burgerlijke stand beheerd door de gemeente betekende een revolutie op zich. Openbare werken, bouwaanvragen, onderwijs, militie en landbouw kwamen bij het takenpakket. Wanneer bleek dat de gemeentelijke taken dusdanig uitbreidden dat de vergaderingen in lokale cafés niet langer haalbaar waren, werden nieuwe gemeentehuizen opgetrokken. Een eerste golf van nieuwe gemeentehuizen wordt gesitueerd tussen 1836 en 1840.⁷ De meeste aandacht gaat op dat ogenblik echter naar armen- en ziekenzorg, scholenbouw en wegeninfrastructuur. Het is in de tweede helft van de 19de eeuw dat de bouw van gemeentehuizen zal bloeien.

Stijl en typologie

Er bestaat geen type 'gemeentehuis' met vaststaande kenmerken, plattegrond of opbouw. Hun verschillende ontstaans- en bouwgeschiedenis en verschillende stedenbouwkundige contexten, grootte van dorpen en steden, drang naar prestige, ... hebben zeer verschillende gebouwen opgeleverd. Een combinatie met andere functies zoals een schoolgebouw, politiekantoor, woning en brandweer zorgde voor bijkomende variatie.

Het gemeentehuis moest een representatief gebouw zijn waar het belang van de politiek en het bestuur van de gemeenschap vanaf straalde. Stilistisch zien de besturen in die periode in het neoclassicisme de burgerlijke idealen uit de beginperiode van de democratie weerspiegeld. Voorbeelden daarvan zijn de gemeentehuizen van Aalst (1828), Ninove (1835), Tienen en Schelle (1836), Deinze (1843), Kalmthout (1863), Dentergem (1864), ... In sterk eclectische vorm, vaak in ongepleisterde baksteen, zal het neoclassicistische gemeentehuis doorleven tot ver in de 19de-eeuw (Diegem 1854, Zottegem 1862, Peutie 1863, Smeerebbe 1867, Wetteren 1873, Baarle-Hertog 1877).

Daarnaast worden omstreeks 1840 de middeleeuwen met de opkomende stedelijke zelfstandigheid beschouwd als het te volgen voorbeeld. Het gevolg is een golf van neogotische gemeentehuizen, voornamelijk in de tweede helft van de eeuw: Wuustwezel (1836), Brecht (1859), Sint-Niklaas (1878), Stekene (1883), Borgerhout (1886-89), Niel (1890), Maldegem (1909), al dan niet met een naar de belforten refererende toren. Een deel van de liberale burgerij herkende in de Vlaamse Renaissance, de traditionele stijl en de barok de te volgen burgerlijke idealen van de 16de eeuw: Vilvoorde (1873), Oostkamp (1882), Melle (1887), Zandhoven (1894), Laakdal (1897), Temse (1905).

Vanaf de jaren 1870 ontstond er een ware bloeiperiode. Voortaan waren de gemeentehuizen naar vormgeving en typologie duidelijk herkenbaar. Perrons, balkons, een belforttoren, wapens en blazoenen, opschriften, klokken en frontons behoorden tot de ruime vormentaal van de architect.

Vele kleinere gemeenten kozen ervoor om het gemeentehuis en het schoolgebouw samen uit te bouwen. Die meestal stereotiepe neoclassicistische gebouwen werden opgetrokken uit baksteen met accenten in blauwe hardsteen, bijvoorbeeld in Opbrakel (1868) en Erembodegem (1874). Voorbeeldboeken van schoolgebouwen werden hierbij als inspiratiebron gebruikt maar, zoals blijkt uit dit onderzoek, werden deze ook vrijelijk toegepast. Officiële gebouwen in landelijke stijl werden vroeger bij het onderzoek, de inventarisatie en het beschermen vaak over het hoofd gezien, ten onrechte blijkt nu omdat ze samen met de kerk, pastorie, stationnetje, ... het karakteristieke en vertrouwde 19de-eeuwse beeld van vele Vlaamse dorpen uitmaken.

⁷ idem

Louis Cloquet en zijn *Traité d'Architecture*

Het vijfdelige *Traité d'Architecture* uit 1898-1901 (2de deel, 331-364) van Louis Cloquet (1849-1920) vormt een mijlpaal in de bouw van gemeentehuizen. Voor de eerste keer wordt het programma van het gemeentehuis volwaardig besproken. Cloquet begint met de oorsprong van een stad- of gemeentehuis te definiëren en leidt er de cruciale elementen uit af: een publiek gebouw, belforttoren, 'perron', op de bovenverdieping een grote raadzaal, archiefruimtes en een kapel.

Het gemeentehuis diende centraal in het dorp opgetrokken te worden en moest getuigen van een goede architectuur waarbij aan de typische gemeentelijke aankondigingen werd gedacht. Een belforttoren was voor Cloquet onmisbaar.

De belangrijkste zaal in een modern gemeentehuis was voor hem de gemeenteraadzaal. Kleine gemeentes mochten zich beperken tot de bouw van een raadzaal. Grotere gemeenten hadden ook nood aan een schepenzaal, soms commissiezalen, een kabinet voor de burgemeester en een kabinet voor de schepenen van burgerlijke stand waar de huwelijken konden plaats vinden. Indien mogelijk dienden ook kabinetten voor de andere schepenen voorzien te worden en pas in laatste instantie moest er aandacht zijn voor de gemeentesecretaris en de administratie. Op de bovenverdieping kon een feestzaal ingericht worden die direct verbonden was met de inkomhal en eretrap. De gelijkvloerse verdieping kon volgens Cloquet dan weer plaats bieden aan secundaire functies zoals brandweerkazerne, politiekantoor en lijkenhuisje. Tot slot dienden ruimtes zoals diensttrappen, vestiaire en opslagruimtes voorzien.

Belangrijk was dat het gemeentehuis goed toegankelijk was met een ruim portaal en een ruime hal die de verschillende publieksruimtes verbond. Cloquet waarschuwde voor nutteloze gangen en pleitte voor centrale hallen waar alle kamers op uitkwamen. De gemeenteraadzaal, in direct contact met de inkomhal en zoals hoger reeds geschreven het liefst gesitueerd op de eerste verdieping, diende ingericht te zijn met aandacht voor luxe en uitstraling. In onze contreien werd volgens Cloquet vooral aandacht besteed aan haarden en lambriseringen. Er diende voldoende plaats voor het publiek voorzien te worden. Alle kamers moesten ruim zijn, goed verlicht en voorzien van hoge plafonds. De kabinetten en secundaire ruimten konden lagere plafonds krijgen.

Cloquet legde met zijn beschrijving eigenlijk een programma vast dat reeds vele decennia in Vlaanderen werd toegepast. Vanuit dat oogpunt is Cloquets *Traité* een eindpunt en conclusie van de bouw van gemeentehuizen in de 19de eeuw. Anderzijds beschrijft hij een bouwprogramma dat tot de tweede wereldoorlog niet wezenlijk zal wijzigen.

De provinciaal architecten

Hoewel het gemeentelijk patrimonium tot de bevoegdheid van de gemeentebesturen behoorde schoof de provinciale overheid graag haar eigen architect naar voor als ideale persoon om de gemeenten bij hun bouwplannen te ondersteunen. Het was echter geen verplichting en verschillende steden en gemeenten kozen ervoor om zelf een gemeentelijke architect aan te werven of met andere architecten samen te werken. De provinciaal architecten maakten ontwerpen voor alle mogelijke openbare gebouwen.

In Vlaams-Brabant heeft architect Louis Spaak (1804-1893) in het midden van de 19de eeuw zijn stempel gedrukt op de vormgeving van de openbare architectuur. Uit het onderzoek van de gemeentehuizen in de Vlaamse Rand bleek Louis Spaak de nadruk te leggen op de gevels. Zijn interieurs zijn rudimentair. Van Louis Spaak werden verschillende gemeentehuizen in de Rand als onderdeel van een dorpsgezicht beschermd. Gezien het ontbreken van interieurelementen en daar verschillende van zijn gemeentehuizen reeds als dorpsgezicht werden beschermd, werden er geen bijkomende gemeentehuizen van Louis Spaak voor bescherming geselecteerd.

Na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens het interbellum blijft het historisme belangrijk (Uitbergen 1925), het modernisme wordt slechts beperkt toegepast (Zelzate 1938). Pas na de Tweede Wereldoorlog is er een merkbare verandering waar te nemen in de nieuwbouw van gemeentehuizen. Het ceremoniële facet blijft aanwezig maar loketfuncties en administratie komen meer op de voorgrond. De gemeentehuizen blijven op traditionele leest geschoeid zonder evenwel expliciet naar een historische bouwstijl te verwijzen (Vlezenbeek 1952, Schriek 1956). Baksteen en natuursteen, net als verwijzingen naar historische volumes en vensterverdelingen blijven gebruikt. In de detailleringen zijn de gemeentehuizen moderner.⁸ In de interieurs worden nog steeds eikenhouten balken, houten lambriseringen en vereenvoudigde 'Vlaamse schouwen' toegepast.

De administratieve functies worden in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw zo belangrijk dat aparte administratieve centra worden opgericht zodat het gemeente- of stadhuis terug een meer officiële rol krijgt toebedeeld.

1.3. Selectie

Voor gemeentehuizen werden in 2008 en 2014 criterianota's geschreven voor de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen. Net als in die eerste criterianota's worden onderstaande selectiecriteria toegepast:

- het gemeentehuis dient als dusdanig gebouwd te zijn. Herbestemmingen worden niet geëvalueerd. Omgevormde herbergen, scholen, kastelen, hoeven werden dus niet in de studie weerhouden.
- De gebouwen mogen niet of slechts beperkt verbouwd of gerenoveerd zijn zodat de oorspronkelijke configuratie en interieurinrichting herkenbaar is.
- De gemeentehuizen dienen opgetrokken te zijn op een centrale plaats in de gemeente en een uitgesproken architecturale vormgeving te hebben.
- Het interieur dient in voldoende mate bewaard te zijn. Daarbij werd voornamelijk gelet op de publieksruimten als de inkomhal, eventueel de eretrap, de raadzaal, feestzaal en of trouwzaal, de kabinetten van burgemeester en eventueel schepenen, lokettenzaal, ...

De drie geselecteerde gemeentehuizen in de Vlaamse Rand vormen een meerwaarde ten opzichte van de reeds bestaande beschermingen in de Vlaamse Rand. Tot nu toe werd het gemeentehuis enkel geëvalueerd in zijn ruimtelijke context. Gemeentehuizen zijn nu eenmaal opvallende gebouwen in een dorp. De monumentenbescherming van de drie nu voorgestelde gebouwen is gebaseerd op het feit dat ze allemaal:

- een opmerkelijke gevelarchitectuur hebben.
- ze alle drie gebouwd zijn door belangrijke architecten uit de 19de en 20ste eeuw.
- ze hun interieurindeling behielden en voor zover bekend ook hun muurvaste aankleding.
- ze de evolutie van een representatief 19de-eeuws gebouw naar een administratief gebouw uit de tweede helft 20ste eeuw aantonen.
- ze het onderscheid tussen een stadhuis (in de Vlaamse rand is enkel Vilvoorde een stad) en een gemeentehuis (de Vlaamse Rand is vooral een ruraal gebied) aantonen.

⁸ MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B., VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 75.

1.4. Bibliografie

CLOQUET L. 1900: *Traité d'Architecture*, Paris, 331-364.

CORNILLY J. 2016: *Architect en ambtenaar De West-Vlaamse provinciaal architecten en de 19e-eeuwse architectenpraktijk*, Leuven.

DELMELLE J. 1975: *Stadhuizen en gemeentehuizen van België*, Nieuwe gidsen 5, Brussel / Paris.

DEVOS P. 1982: *De gemeentehuizen van Oost-Vlaanderen (2dln)*, Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, Gent.

DEVOS P. 1995: *Van belfort naar administratief centrum*, onuitgegeven document, Provincie Oost-Vlaanderen.

MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B. & VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 69-76.

LOZE P. 1980: Poelaert, zijn leermeesters, zijn tijdgenoten en zijn mededingers in: VANDENDAELE R. (red), *Poelaert en zijn tijd*, Brussel, 145-148.

PEVSNER N. 1976, *A history of building types*, Princeton.

S.N. 1975: *Kathedralen en stadhuizen, Europees jaar voor het bouwkundig erfgoed*, Brussel.

VAN DE VIJVER D. 2003: Spaak, Louis in: VAN LOO, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 516.

VAN LOO A. 2003: *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen.

De Inventaris van het Onroerend Erfgoed, *Spaak, Louis* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/4530> (geraadpleegd op 26 juni 2017).

<https://www.vlaanderen.be/nl/gemeenten-en-provincies> (geraadpleegd op 26 juni 2017).

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Situering

Het gemeentehuis is gelegen op het Gemeenteplein 1 in Vlezenbeek. Het gebouw staat te midden een driehoekig begraasd perceel en vormt één hoek van het kruispunt Gemeenteplein, Postweg en Pedestraat. Het gemeentehuis is duidelijk ontworpen om ervaren te worden vanuit de Postweg en Pedestraat bij het binnenkomen van de gemeente.

2.2. Historisch overzicht

2.2.1. Bouw en renovatie

Het gemeentehuis werd volgens de oeuvrecatalogus van Antoine Courtens (1899-1968) ontworpen in 1945.⁹ De plannen werden door de gemeente goedgekeurd op 31 oktober 1951 en het complex werd aansluitend opgetrokken, ingehuldigd op 21 september 1952 en nog hetzelfde jaar ingetekend op het kadaster. Het gemeentehuis werd in het novembernummer 1952 van het tijdschrift *Architecture, Urbanisme, Habitation* besproken en op de voorpagina afgebeeld. Het tijdschrift prijst het werk aan als een chef-d'oeuvre in Brabantse stijl met een energieke en vibrerende taal. Courtens weet volgens het artikel de Brabantse stijl om te zetten in een hedendaagse vormtaal met grote aandacht voor lijnen, proporties, materialen en technieken. Het pand is voorzien van alle moderne uitrustingen en inrichtingen. De auteur heeft bijzondere aandacht voor het elektronische uurwerk dat tot het beste behoort wat op dat ogenblik werd geproduceerd. De moederklok stond opgesteld in het bureau van de gemeentesecretaris en bediende drie secundaire horloges die in het gemeentehuis hingen en de automatische uurslag van de bronzen klok in de toren. Enkel in de voormalige raadzaal bleef de horloge bewaard. Het systeem wordt geprezen omdat het vrij is van elke spanning of wrijving van een mechaniek. De moederklok corrigeerde zich automatisch na een stroomonderbreking. De elektronische aandrijving werd ondertussen reeds vervangen, de moederklok verdween bij renovaties en herinrichtingswerken. Enkel de horloge in de raadzaal, de wijzerplaten op de toren en de bronzen klok uit 1951 van gieterij Michiels met uurslag herinneren nog aan het vooruitstrevende systeem.

Het gebouw werd niet wezenlijk meer gewijzigd. Bij de inrichting van het gemeentehuis tot bibliotheek werd het lokettenmeubel verwijderd net als een muur tussen de lokettenzaal en het voormalige bureau van de secretaris zodat een grotere ruimte ontstond. Het schrijnwerk werd vernieuwd in PVC met aandacht voor de historische raamtypen en -verdelingen.

2.2.2. Architect Courtens¹⁰

Antoine Courtens (1899-1969) kwam uit een artistiek nest. Zowel zijn vader als beide oudere broers waren internationaal gereputeerde kunstenaars. Antoine studeerde aan de Sint-Lucasschool in Brussel (1916-1920) en aan het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten van Antwerpen (1920-1924).

Courtens was leerling en medewerker van Victor Horta. In dienst van deze laatste werkte hij mee aan het Belgische paviljoen op de Exposition des arts décoratifs et industriels in Parijs in 1925. Daar maakte hij kennis met het werk van grote Franse architecten en interieurontwerpers. Hij behaalde de Prijs van Rome en de Prijs Godecharle, wat hem in de gelegenheid stelde te gaan werken bij de interieurontwerpers Mercier Frères in Parijs (1925) en bij Tony Garnier in Lyon (1926).

Eens zijn opleiding voltooid, vestigde Courtens zich in de Uurplaatstraat 28 in Sint-Joosten-Noode waar hij tot zijn dood bleef wonen. Hij ontpopte zich tot één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de art deco in Brussel. Het flatgebouw Palais de la Folle Chanson (Sterreplein in Elsene, 1928) (6.3. documentatie, 8) en het huis Haerens (Brugmannlaan in Ukkel, 1928) behoren tot de meest geslaagde art-decogebouwen van de hoofdstad.

⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: Gemeentehuis van Vlezenbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/90899> (geraadpleegd op 13 juli 2017).

¹⁰ De biografie van architect Courtens werd gebaseerd op:

BASYN J.-M. 2003: Courtens, Antoine in: Van Loo, A. (red.) *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 229-230.

CULOT M. & PIRLOT A. 2002: *Antoine Courtens, Créateur Art Déco*, Brussel.

In 1936 deed de groep Louis Empain een beroep op hem voor de bouw van het woon- en vakantiecomplex L'Estérel in de Laurentides in Quebec. Van 1936 tot 1938 ontwierp hij voor dat domein talrijke gebouwen, zowel in een gestroomlijnd modernisme als in de traditionele lokale blokhutarchitectuur.

Courtens keerde terug huiswaarts wanneer baron Empain het Canadese project stil legde als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Terug in België ontwierp hij voor baron Empain het home 'air et soleil' in Oostduinkerke (1939, doch uitgevoerd na de Tweede Wereldoorlog) (6.3. Documentatie, 9). Courtens gaf hier blijk van interesse in het sociale en hygiënische discours dat aan het home ten gronde ligt. Naar aanleiding van een wedstrijd verwezenlijkte Courtens het Centrum voor Onderricht en Onderzoekingen in de Voedingsindustrieën (COOVI) in Anderlecht (in samenwerking met M., A. en J. Polak, 1948-56) (6.3 Documentatie, 10). Het is een uitgebreid complex van functionalistische gebouwen die harmonieus rondom een vijver zijn gegroepeerd. Hun klassiek modernisme vertoont zekere regionale invloeden en affiniteiten met het werk van Frank Lloyd Wright, met name in de onregelmatige plinten uit Ardense zandsteen. Een soortgelijke tendens tekent zich af in de eigen villa van Courtens (Brassinelaan in Sint-Genesius-Rode, 1948).

Vanaf 1951 associeerde hij zich met zijn zoon Michel (1927-1997) met wie hij voor de groep Empain meerdere tuinwijken bouwde in Marcinelle (1955), in Marseille (Frankrijk, 1958, bijlage 6.3 documentatie, 11) en in Frascati (Italië, 1959). In Goma (Democratische Republiek Congo) ontwierp hij het postkantoor (1951-1953) (bijlage 6.3 documentatie, 12&13).

Zijn oeuvre getuigt van een grote visie op nieuwe leefkwaliteiten en de daaraan gekoppelde architecturale noden.¹¹ Hij had aandacht voor de inbedding van een gebouw in zijn omgeving en dacht als een beeldhouwer over de volumes en de vormen na. De zichten op en relatie met de natuur waren belangrijk voor hem en in een dorpskern diende rekening gehouden te worden met de nabijgelegen panden. Die aandacht voor de omgeving blijkt uit de inplanting van het gemeentehuis van Vlezenbeek met de meest prestigieuze gevels gericht naar het kruispunt Postweg-Gemeenteplein-Pedestraat-Vlezenbeeklaan en soberdere gevels aan de westzijde.

Reeds vanaf de jaren 1920 gaan het verticalisme, baksteen en pleisterwerk en de toren tot zijn vormentaal behoren. Zijn eerste ontwerpen zijn zeer modernistisch met platte daken, afgeronde vormen, pergola's, ... Onder druk van zijn opdrachtgevers zal hij meer traditionele elementen toevoegen zoals hellende daken en imitatievakwerk (vb. Villa Van den Bulcke Brasschaat, 1931).¹²

Samen met de filantroop baron Empain weet hij enkele uitgesproken modernistische gebouwen te realiseren die ontworpen werden tussen beide wereldoorlogen. Na de Tweede Wereldoorlog neemt baron Empain hem terug onder de arm voor een aantal tuinwijken. In tegenstelling tot de grote onpersoonlijke complexen uit het interbellum gaat hij zich voortaan richten op eengezinswoningen met individuele tuinen. Daarbij hoort een meer traditionele stijl, de vormgeving die Courtens gedurende de naoorlogse jaren zal omarmen en ook herkenbaar is in de vormgeving van het gemeentehuis van Vlezenbeek. Over het algemeen kan gesteld worden dat het oeuvre van Courtens uit het interbellum het best bestudeerd werd terwijl zijn naoorlogs oeuvre onderbelicht bleef. Zowel in de woonwijken als in het gemeentehuis van Vlezenbeek is de Brabantse stijl van Courtens met zijn elementen uit de traditionele architectuur herkenbaar bewaard.

¹¹ CULOT M. & PIRLOT A. 2002: *Antoine Courtens, Créateur Art Déco*, Brussel, 7-23.

¹² CULOT M. & PIRLOT A. 2002: *Antoine Courtens, Créateur Art Déco*, Brussel, 18.

2.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Witgeschilderd gemeentehuis op L-vormige plattegrond van zes bij zes ongelijke traveeën, één bouwlaag onder gecombineerde haakse bedaking (leien) met dakkapellen. In de oksel staat een vierkante toren onder leien puntdak, refererend aan een middeleeuws belfort.

Inplanting

Het ontwerp van het gemeentehuis door Antoine Courtens voorzag in een inplanting op het driehoekig begraasd perceel gevormd door de toenmalige Statiestraat en Postweg, nu Gemeenteplein. Toegangspaden tot de hoofdingang, garage en de ingang van de lokettenzaal werden voorzien door Courtens net als de aanplant van vier bomen langs het noordelijk lopend pad. Het pad zelf verdween bij de aanleg van de parkeerplaatsen. Van de vier platanen zijn drie exemplaren bewaard gebleven in het grasveld. De andere beplanting ter hoogte van het gemeentehuis is nieuw en heeft geen erfgoedwaarde.

De plattegrond

Op de plattegrond van het gemeentehuis is een duidelijk onderscheid zichtbaar tussen de ceremoniële delen in de zuidoostvleugel en de functionele en private delen in de noordoostvleugel. In de half verdiepte kelder werd een garage voorzien voor de burgemeester met een rechtstreekse doorgang naar zijn kabinet. Op de gelijkvloerse verdieping herbergt de noordoostelijke vleugel de officiële inkomhal met ten oosten ervan een bureau en de toiletten, ten noorden de lokettenzaal met publiekingang in de zuidwestgevel en toegang met traphal tot de conciërgewoning, kantoren voor de burgemeester en de gemeentesecretaris en een archiefruimte boven de garage, verdeeld over de gelijkvloerse verdieping en de dakverdieping. De zuidoostelijke vleugel herbergt de raadzaal die ook dienst deed als trouwzaal. Op de zolderverdieping werd een appartement voor de conciërge ingericht. Het appartement wordt gekenmerkt door een gang die alle kamers, inclusief de traphal en de toren met elkaar verbindt. De traptoren heeft voornamelijk een representatieve functie en herbergt op de gelijkvloerse verdieping een kleine wachtruimte aansluitend bij de lokettenzaal en op de bovenverdieping voornamelijk trappen tot aan de klokken.

Het exterieur

Het gebouw van één bouwlaag is opgetrokken in witgeschilderde lokale baksteen op een geteerde plint. Onder de kroonlijst lijst een omlopende baksteenfries de gevel af.

De gevelopbouw van de noordoostelijke en de zuidoostelijke vleugel is duidelijk verschillend. Op de kruising van beide vleugels situeert zich in de zuidoostelijke gevel de ceremoniële ingang van het gemeentehuis gemarkeerd door een rondbogig inkomportaal met kruisgewelf en bekronend wapenschild van de familie Sc(h)oekaert, heren van Gaasbeek en sinds 1948 het officieel gemeentewapen. Erboven in het dak zijn drie dakkapellen aangebracht. De zuidoostelijke vleugel met de gemeenteraadzaal is in de gevelopbouw herkenbaar aan vier verticale rechte vensters met hardstenen tussendorpel. De noordelijke zijgevel van de raadzaal heeft drie gelijkaardige vensters. Het schrijnwerk heeft nog steeds dezelfde verdeling zoals voorzien op de bouwplannen en dat ondanks de vervanging in PVC. De op het plan voorziene luiken zijn ofwel nooit geplaatst ofwel op een latere datum verwijderd. Tegen de gesloten zuidwest gerichte puntgevel staat het hardstenen gedenkteken voor de slachtoffers van beide wereldoorlogen.

De noordoostelijke vleugel met zijn meer publieksgerichte en administratieve functies is aan de buitenzijde herkenbaar door de segmentboogvormige vensters met T-ramen. De zuid-westgevel wordt gekenmerkt door de publieksingang onder een rondboog die rechtstreeks toegang geeft tot zowel de lokettenzaal als de trappenpartij die naar de

bovenverdieping leidt. Links ervan situeren zich drie segmentboogvormige vensters en in het dak drie dakkapellen en een schouw. De noordelijke puntgevel heeft op de gelijkvloerse verdieping een tweeledig venster met hardstenen dorpels en middenstijl onder bakstenen ontlastingsbogen en op de bovenverdieping een vierledig venster met gelijkaardige kenmerken. De vensters corresponderen respectievelijk met de garage en de archiefruimte. In de noordoostgevel werden de uiterste traveeën benadrukt. De meest zuidelijke travee heeft op de gelijkvloerse verdieping een drieledig venster met hardstenen dorpels en monelen, overgaand in een erker op hardstenen consoles en uitlopend in een puntgevel. De erker wordt doorbroken door een drieledig venster met hardstenen dorpels en monelen. De meest noordelijke travee wordt gekenmerkt door een half ondergrondse garage onder een laag doorlopend dak. Centraal in de gevel zijn er vier naast elkaar gelegen segmentboogvormige vensters met T-ramen. Te paard op de penanten drie dakkapellen.

Verskillende elementen werden ontleend aan de historische bouwtechnieken zoals overhoekse baksteenfriezen, schouderstukken, steunberen en vlechtingen.

Het interieur

Het interieur wordt gekenmerkt door een grote uniformiteit en goede bewaring. De vloeren, de stucplafonds en het binnenschrijnwerk met hang en sluitwerk bleven intact bewaard. Eén muur en de lokettenwand werden verwijderd wat echter geen ernstige impact betekent op de leesbaarheid van het gebouw.

De inkomhal wordt verder gekenmerkt door een plint bestaande uit zwarte tegels en erboven een lambriseringsbestaan uit platte rode bakstenen met brede grijze cementvoegen. De bovenste zone van de muur is gepleisterd en geschilderd. Een kruisgewelf met centraal lichtpunt overwelft de ruimte. De doorgang naar de raadzaal of trouwzaal werd met baksteen omlijst, doorbroken door natuurstenen neg- en sluitblokken. De houten paneeldeur telt drie panelen per deurblad.

De muurafwerking van de publieksruimte, wacht- en lokettenzaal wordt gekenmerkt door een zwarte plint met daarboven een manshoge bakstenen muur in hetzelfde baksteenverband als beschreven bij de inkomhal en afgewerkt met een witgeschilderd muurdeel erboven. De plafonds zijn gepleisterd en voorzien van een eenvoudige plafondlijst. De zone voor het publiek en de oorspronkelijke kantoorruimte worden van elkaar gescheiden door een segmentboog. De kleine wachttruimte is opengewerkt naar de publieksruimte met een eikenhouten balk op natuurstenen consoles.

De volledige vloerafwerking van de openbare ruimten bestaat uit witte vierkante tegels samengelegd tot een vierkant van 16 tegels. Die grote vierkanten worden van elkaar gescheiden door een bredere voeg. Ter hoogte van de gesloopte loketten werd de vloer aangevuld met grijze tegels van een ander formaat.

Het binnenschrijnwerk bestaat uit houten deuren met 14 vierkante panelen. De deur naar de lokettenzaal is een dubbele beglaasde deur ingevuld met glas in lood. Het rasterpatroon dat terug te vinden is in de vloer en in de panelen van de gesloten binnendeuren is hier te herkennen in de kleinhout- en loodverdelingen.

De kantoren van de burgemeester en gemeentesecretaris waren afgescheiden van de publieksruimten. Ze zijn herkenbaar aan de nog aanwezige vloer die gelijkaardig is aan de hoger beschreven vloer doch uitgevoerd in rode vierkante tegels, samengelegd in vierkanten van 9 tegels. Het binnenschrijnwerk is hier wit geschilderd. Het is onduidelijk of dat de oorspronkelijke afwerking is.

De horloge en de klok in de toren

Momenteel is er een moderne aandrijving van cloc-o-matic die geplaatst is aan de trap in de klokkentoren. De klok zelf dateert uit 1951 en werd gezien het opschrift 'Me fecit Michiels' gegoten door de gieterij Michiels. Vandaag is de klok opgehangen aan houten balken die op de bakstenen muren liggen. De aandrijving van de horloges en de ophanging van de klok werden vervangen. Er is geen mechanisch systeem te plaatse aanwezig.

De archiefruimte is een eenvoudige ruimte met witgeschilderde baksteen.

De gemeenteraadzaal of trouwzaal bleef op het kleurenschema na bewaard zoals Courtens ze heeft ontworpen. Een gesloten dubbele paneeldeur geeft toegang tot de zaal. De raadzaal zelf is opgedeeld in twee delen. Een kleine inkompartij wordt geaccentueerd met witsteen voor de deuromlijsting en zijwanden. Een houten moerbalk op witstenen consoles overspant de zone die een houten plafond met kinderbalkjes heeft. Twee kleine nissen in de zijmuren, met rode bakstenen achterwanden in ruitvorm, zijn eveneens met een houten balk overspannen. Boven de deur hangt vermoedelijk één van de uurwerken die in de publicatie *Architecture, Urbanisme, Habitation* (november 1952) wordt vermeld.

De raadzaal zelf wordt voornamelijk geaccentueerd door een plafond met kwartronde overgang naar de muren en een uitspringende plafondlijst. De achterwand van de raadzaal heeft een blindnis met natuurstenen hoekblokken en een ingemetseld gepolychromeerd wapenschild van de gemeente Vlezenbeek in de wand.

De voormalige conciërgewoning op de bovenverdieping werd soberder vorm gegeven. De kleine traphal herbergt een naar de 18de eeuw referende houten trap naar de bovenverdieping. Daar verbindt een sober gepleisterde gang alle kamers en de traptoren. Eenvoudige houten geschilderde paneeldeuren sluiten de kamers af. De klokkentoren bevat een trapconstructie, een ophanging voor de klok, de bronzen klok en de aandrijving van het torenuurwerk.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens het plaatsbezoek op 19 mei 2017 en is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in goede bouwfysische toestand. Het gebouw getuigt vooral van jarenlange leegstand op de bovenverdieping en achterstallig onderhoud. De toren heeft nood aan een onderhoudsbeurt vooral voor het verwijderen van plantengroei. De bovenverdieping is verwaarloosd. Er zijn sporen van waterinsijpeling aan het dak ter hoogte van de toren. Het is onduidelijk in hoeverre het lek hersteld werd.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Historische waarde

Het gemeentehuis van Vlezenbeek is een representatief en herkenbaar voorbeeld van een gemeentehuis dat zich bevindt op de grens tussen het vooroorlogse voornamelijk representatieve gemeentehuis waarvan Louis Cloquet het programma neerschreef in 1898-1902 en de nieuwe publieksgerichte en administratieve functies die de gemeentehuizen in de tweede helft van de 20ste eeuw moesten herbergen. Getuige daarvan is de belforttoren die expliciet tot de voorschriften van Cloquet behoort en de inrichting van de lokettenzaal die een vernieuwing uit de tweede helft van de 20ste eeuw is. Het gemeentehuis

veruiterlijkt door zijn uitzonderlijke goede bewaring de opdeling in een politiek en een ceremonieel deel met een gemeenteraadzaal, een trouwzaal en een klokkentoren met horloge en klok, een functioneel publieksgericht deel met de lokettenzaal en tot slot een privaat deel met verschillende kantoren en de woning voor de conciërge.

Architecturale waarde

Het goed bewaard naorlogs gemeentehuis van Vlezenbeek werd ontworpen door de Brusselse architect Courtens tussen 1945 en 1952. Bij vergelijking met de bouwplannen blijkt dat het gemeentehuis niet wezenlijk werd verbouwd en dat bij renovaties rekening werd gehouden met het door Courtens ontworpen uitzicht.

Courtens' oeuvre getuigt van een grote visie op nieuwe leefkwaliteiten en de daaraan gekoppelde architecturale noden. Vermoedelijk werd hij daarin sterk gestuurd door de filantroop baron Louis Empain. Hij had een grote aandacht voor de inbedding van een gebouw in zijn omgeving en dacht als een sculpteur over de volumes en de vormen na. De zichten op het gemeentehuis en de relatie met de dorpskern en de nabijgelegen panden werd door Courtens bewust geanalyseerd. Die aandacht voor de omgeving blijkt uit de bewaarde context, meer bepaald de inplanting van het gemeentehuis van Vlezenbeek op het kruispunt van twee invalswegen met de meest prestigieuze gevels gericht naar het kruispunt en soberdere gevels aan de achterzijde. Toegangspaden tot de hoofdingang, garage en de ingang van de lokettenzaal werden voorzien door Courtens net als de aanplant van vier bomen langs het noordelijk lopend pad. Die situatie bleef bewaard.

Courtens staat erom bekend zich te richten naar de wensen van zijn opdrachtgevers zodat hij steeds traditionele elementen in zijn oeuvre bracht. Het gemeentehuis van Vlezenbeek is dan ook een representatief voorbeeld van de landelijke stijl, ook Brabantse stijl genoemd, die Courtens hanteert na de Tweede Wereldoorlog en die getuigt van een nieuwe tijdsgeest waar het individuele wonen in traditionele context aan belang wint. Het gemeentehuis van Vlezenbeek behoort daarmee tot de eerste gebouwen in landelijke traditionele stijl die Courtens ontwikkelde en die hun hoogtepunt zouden beleven met de tuinvijken voor baron Louis Empain in de jaren 1955-1959. Andere gebouwen uit dezelfde periode zijn de het postkantoor van Goma in Congo (1948) en het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van de gerechtigheid in Sint-Genesius-Rode (1952-1960). Stilistisch is het gemeentehuis dan ook een opvallend sleutelstuk voor het weinig onderzochte late oeuvre van Courtens.

Bij vergelijking met de bouwplannen blijkt dat het gemeentehuis niet wezenlijk werd verbouwd en dat bij renovaties rekening werd gehouden met het door Courtens ontworpen uitzicht. De goede bewaring van het pand met bewaring van de historische interieurs, binnenschrijnwerk, horloge en torenklok en aankleding waarbij het onderscheid tussen officiële ruimte, publieksruimte en private ruimte herkenbaar is, zorgde voor een bijzonder, herkenbaar en representatief ensemble in traditionele stijl uit de 2de helft van de 20ste eeuw.

3.2. Motivering van het type bescherming

Het gemeentehuis van Vlezenbeek wordt beschermd als monument. Het Onroerendergoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Gezien zowel de huidige configuratie en aanleg van het perceel als het gemeentehuis met zijn interieur duidelijk teruggaan op het ontwerp van Antoine Courtens wordt er geopteerd voor een monumentenbescherming.

3.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De afbakening als monument beperkt zicht tot de grenzen van het bebouwde perceel binnen de omringende rijwegen.

3.4. Juridische toestand

3.4.1. Onroerend Erfgoed:

Het pand werd opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed onder het IDnummer 90899 en is vastgesteld sinds 5 oktober 2006.

Voor het pand is een openbare aanbesteding voor concessie lopende (2017-2018). Het bijzonder bestek werd op 26 oktober 2017 door de gemeente goedgekeurd. De gemeente voorziet een uitbating in de dienstensector, liefst horeca. Het bestek is geëvalueerd samen met de gemeentelijke administratie en er worden geen wezenlijke problemen verwacht.

De gemeente verwacht bij de inschrijving door de kandidaat concessienemers een visie, plan van aanpak en financieel plan (I.10 gunningscriteria). Daarbij dienen de kandidaten ook de beoogde sfeer en bijhorend concept van inrichting toe te voegen net als een plan voor de renovatie van het pand. Het dossier vermeldt meermaals dat het gaat om het voormalige gemeentehuis van Vlezenbeek. Punt III.1 vermeldt de mogelijke bescherming van het voormalige gemeentehuis als monument. Het behoud van de sfeer, uitstraling en aankleding van het gemeentehuis hoeft geen belemmering te zijn voor een herinrichting of herbesteding. De beschreven erfgoedkenmerken en erfgoedelementen kunnen behouden blijven. De beheersdoelstellingen werden aangevuld met een lijst van kamers waar de erfgoedelementen goed bewaard bleven en het concept van Courtens het meeste spreekt. Die gegevens werden door de gemeente gecommuniceerd aan de potentiële concessiehouders.

Onder punt III.4 Renovatie gebouw voorziet de gemeente de 'vernieuwing trappen'. De houten trap die van de gelijkvloerse naar de bovenverdieping leidt in sobere neo-18de-eeuwse stijl behoort evenwel tot het oorspronkelijke concept van Courtens en dient behouden. Brandwerende ingrepen zijn mogelijk. Andere trappen hebben een lage erfgoedwaarde en kunnen vervangen worden. De gemeente voorziet in de mogelijkheid de ramen te vervangen. In de beheersdoelstellingen werden de voorwaarden daarvoor vermeld.

Elke ingreep dient door de gemeente goedgekeurd te worden wat reeds een voldoende buffer en mogelijkheid voor adviesverlening inhoudt.

De gemeente voorziet in een uitbreidingsmogelijkheid aan de westzijde van het gebouw, binnen de afbakening van de bescherming. Daar is geen principiële verbod tegen voor zover de vermelde erfgoedwaarden gerespecteerd worden.

3.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Volgens het gewestplan 25. Halle-Vilvoorde-Asse, goedgekeurd op 7 maart 1977, ligt het gemeentehuis in woongebied.

4. BEHEERSVISIE

4.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijke rechthouders

(eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

4.1.1. Beheersdoelstellingen beschermd monument (gebouw)

Het enige doel van de bescherming is de bewaring van het gemeentehuis en van de wezenlijke elementen van de omgevingsaanleg (toegangspaden, bomen, grasvlakte).

Het exterieur dient maximaal behouden te blijven naar volumewerking, vormtaal en afwerking. Het zicht van op de kruising van de Postweg, Pedestraat en Vlezenbeeklaan primeert daarbij. Een eventuele uitbreiding waarbij de gabarieten van het gemeentehuis blijvend domineren op de nieuwbouw zal eventueel gebeuren aan de westzijde van het gebouw, in de oksel van de L, rond de torenuitbouw, binnen het vierkant gevormd door de buitenste muren. Daarbij zullen de buitengevels inclusief muuropeningen en afwerkingen als dusdanig steeds herkenbaar blijven. Uitbreidingen aan de noord- en oostzijde dienen vermeden te worden. Er wordt gestreefd naar een kwalitatieve architectuur die de erfgoedwaarden van het voormalige gemeentehuis ondersteunen. Er wordt bijvoorbeeld gedacht aan een transparant volume, kwalitatieve en duurzame architectuur, kwalitatieve materialen (geen PVC) ...

Bij vervanging van het schrijnwerk zal er geopteerd worden voor geschilderd houten schrijnwerk met identiek raamverdeling als voorzien op de bouwplannen en een uitzicht dat refereert aan het schrijnwerk uit de jaren 1950. Het herplaatsen van de luiken behoort tot de mogelijkheden.

Het interieur zal maximaal bewaard blijven wat de kamers nummer 7, 8, 9 13, 14, 15, 16, 17, 18 en 19 op de gelijkvloerse verdieping betreft en de kamers 22, 23 en 29 op de bovenverdieping. De aanwezige erfgoedelementen die behoren tot het oorspronkelijke ontwerp van A. Courtens zullen er maximaal bewaard blijven. In de andere ruimten zijn aanpassingen mogelijk mocht dat noodzakelijk zijn voor een herbestemming van het pand. Reconstructie van gesloopte muren tussen ruimte 13, 14 en 18 behoort tot de mogelijkheden. Nieuwe ingrepen, plaatsing van vast meubilair en dergelijke vinden best plaats in de zone van de voormalige loketten tussen ruimte 13 en 14 (6.3. documentatie, 4&6).

4.1.2. Beheersdoelstellingen beschermd monument (omgevingsaanleg)

De bestaande groenzone met de bewaarde historische padenstructuur en de drie platanen in het grasveld dient behouden te worden. Een verdere verharding van de begraasde zone voor de aanleg van bijkomende private of openbare parking of verbreding van wegen is niet aangewezen.

4.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten.

Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Omdat het onroerend goed dat is beschermd klokken en uurwerken bevat die deel uitmaken van de bescherming zijn de zakelijkrechthouders en gebruikers verplicht om ook volgende voorschriften op te volgen:

- gerestaureerde klokken en klokkenspelen regelmatig in werking te stellen volgens de regels van de kunst;
- gerestaureerde uurwerken regelmatig in werking te stellen volgens de regels van de kunst.

Om de erfgoedwaarden van het onroerend goed dat met dit besluit wordt beschermd in stand te houden legt het besluit een aantal bijkomende bijzondere voorschriften op. Deze zijn opgenomen in artikel 4 van het besluit. Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming.

4.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn voor een aantal specifieke beschermde types toelatingsplichten ingeschreven. Voor het onroerend goed dat in dit beschermingsdossier wordt vermeld zijn toelatingsplichten van toepassing die opgenomen zijn in het Onroerendergoedbesluit voor als monument beschermde klokken, en als monument beschermde uurwerken.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

5. BRONNEN

Gemeentearchief Sint-Pieters-Leeuw, bouwplannen gemeentehuis vlezenbeek.

BASYN J.-M. 2003: Courtens, Antoine in: Van Loo, A. (red.) *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 229-230.

CULOT M. & PIRLOT A. 2002: *Antoine Courtens, Créateur Art Déco*, Brussel.

DE BACKER J, DECRETON J. & PICK2 G. 2003: *Sint-Pieters-Leeuw. Ruisbroek. Vlezenbeek. Oudenaken*. Sint-Laureins-Berchem., Sint-Pieters-Leeuw/Moerbeke-waas, 94 + 116-117.

VAN POUCKE E. 2005: *Wegen en straten van vlezenbeek, Sint-Laureins-Berchem en Oudenaken*, *Lewe* 24.3-4, 29.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Gemeentehuis van Vlezenbeek* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/90899> (geraadpleegd op 13 juli 2017).

6. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

6.1. Omgevingsplan bij de bescherming

6.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

6.3. Documentatie

Bevat onder meer kaarten, plannen en historische foto's.